

Lesena brv na poti do Treh žbljev na Osankarici je dodobra načeta.

Po sledi dveh mitologij

3. del

Ivo Žajdela

V prejšnjih dveh nadaljevanjih sem objavil nekaj odlomkov iz govorov naših politikov na proslavah o Pohorskem bataljonu. Vse tisto njihove besedičenje nima nobene zveze s tem, kar se je med drugo svetovno vojno dogajalo na Pohorju.

Mit o Pohorskem bataljonu je eden od mnogih primerov, iz katerih lahko vidimo, kaj nastane z ljudmi zaradi večdesetletne sistematčne indoktrinacije.

Pravljicarstvo na Osankarici

In zdaj – po leporečju in besedičenju na spletnih straneh, v Wikipediji, ali na borčevskih prireditvah na Osankarici in na Šarhovem pohodu – k bistvu. Seznanimo se torej končno, kaj se je v resnici dogajalo na Štajerskem leta 1942 in kdo je bil v resnici Pohorski bataljon. Ali je res šlo za čisto in neomadeževano partizansko enoto, polno domoljubja in odpornosti,

kot o njej govori(či)jo levičarji? Ali je res šlo za zaroto in so Pohorski bataljon izdali in ga pahnili v uničenje zato, ker ga naj ne bi bili obvladovali komunisti tako kot druge partizanske enote, kot trdi »ljudski glas«? In kdo naj bi ga bil »izdal«? Po logičnem sklepanju »komunisti«. Toda kateri, kdo?

Kot bomo videli, sta tako prvi (politični) kot drugi (ljudski) mit ničvredna, saj je resnica o Pohorskem bataljonu povsem drugačna. Naj tudi tu poudarim, kot sem že pri pisanju o Francu Rozmanu - Stanetu, da se pri pisanju opiram izključno na partizanske vire oziroma literaturo (saj drugih tako ni).

Botra Rozman in Kveder Po znamenitem »pohodu« 2. grupe odredov na Štajersko (trajal je od 21. junija do konca avgusta 1942), ki je bil ena sama katastrofa, je njen štab (vodil ga je Franc Rozman - Stane) 11. septembra na Čreti na Dobrovljah nad Vranskim ustanovil štiri partizanske bataljone: Pohorskega, Savinjskega, Moravškega in Kozjanskega. Savinjski in Moravški sta bila že takoj na začetku povezana v Savinjski odred. V Pohorski bataljon je vključil tri čete dotedanjega 1. štajerskega bataljona: Savinjsko, Šaleško in Ruško četo ter borce 1. bataljona Savinjskega odreda. Konec decembra 1942 je glavno poveljstvo objavilo novo

organizacijo partizanskih enot. Druga grupa odredov je postala 4. štajerska operativna cona.

V času od 7. novembra 1942 do 18. februarja 1943 je okupator zadal štajerskim partizanskim skupinam hude udarce. Najprej je na Dobrovljah 7. novembra razbil Savinjski bataljon, ki je za nekaj časa nehal obstajati. Za uničenje je bil kriv politični komisar 2. grupe odredov Dušan Kveder - Tomaž (desna roka Franca Rozmana - Staneta – oba sta bila španska borca – in Rozmanov naslednik na čelu partizanske vojske ob koncu vojne).

Osmega januarja 1943 je bil na Pohorju uničen Pohorski bataljon, kar velja za najhujše

uničenje kake partizanske enote med drugo svetovno vojno.

Osemnajstega februarja 1943 so Nemci uničili še 2. četo Kozjanskega bataljona.

V nadaljevanju bomo videli, zakaj so bila vsa ta uničenja neizbežna in logična.

Pogubna koncentracija

Po vključitvi Ruške čete v Pohorski bataljon v začetku novembra 1942 je imel ta bataljon tri čete in ženski vod (12 partizank). Novembra je štel bataljon 79 borcev. Priključitev Ruške čete je ukazal štab 2. grupe (Franc Rozman - Stane in Dušan Kveder - Tomaž). S tem je povzročil koncentracijo prej razkropljenih enot na enem mestu, kar je bilo za tisti (zimski) čas neprimerno in velika napaka. Za uničenje tako velike enote je torej neposredno kriv Franc Rozman - Stane.

Milan Ževart je v Časopisu za zgodovino in narodopisje (Maribor, 1993, št. 2, str. 259) pravilno ugotovil, da so neuspehi številnih akcij proti Pohorskemu bataljonu v zadnjih mesecih leta 1942

okupatorju narekovali novo taktiko. Skrbno je zbiral in preučeval podatke o pojavljanju pohorskih partizanov, kar ni bilo težko, saj je Pohorski bataljon v zadnjih treh mesecih pred uničenjem izvajal stalne »preskrbovalne akcije«, ki so bile v resnici siloviti roparski pohodi. Te so spremljale stalne grožnje prizadetih z umori in celo številni umori.

Podcenjevanje in precenjevanje

Šestega januarja 1943 je bilo v Mariboru izdano povelje št. 106 za napad na Pohorski bataljon. Potek akcije jasno kaže, da Nemci niso vedeli, kje natančno se partizanska enota nahaja (to je ugotovil tudi Milan Ževart v ČZN, str. 259). S tem so ovržene floskule o izdaji bataljona, kakršne koli že, ki služijo le politično-ideološki propagandi. Ževart, ki je do svoje smrti veljal za najpomembnejšega partizanskega zgodovinarja na Štajerskem, je tam tudi zapisal, da je odločitev za prezimovanje v enem taboru »vsekakor podcenjevala sovražnika in precenjevala lastne moči«. Še posebej to velja zato, ker je nemška žandarmerija bataljon po njegovih roparskih pohodih stalno zasledovala. Večja nemška akcija proti bataljonu je bilo samo vprašanje časa in se ji ni bilo mogoče izogniti. Vodstvo bataljona je bilo hudo naivno, roparske akcije so sledile druga za drugo, med njimi nekatere zelo velike, z uničevanjem, umori in s pobalinskimi razbijaštvom.

Trije »španci«, ki so odločali o življenju in smrti na Štajerskem; od leve Dušan Kveder - Tomaž, Franc Rozman - Stane, Peter Stante - Skala

Rozman in vloga žrtev Franc Rozman - Stane, ki je dovolil takšno prezimitev bataljona, se je še sveže spominjal podobne situacije, ko je na Pugledu vzhodno od Ljubljane v prvih mesecih 1942 prezimil njegov t. i. 2. štajerski bataljon. Toda razlika je bila velika. Na Pugledu si jih Italijani niso upali napadati, Nemci pa Štajerskem pa so bili nekaj povsem drugega. Poleg tega se je Rozman s temi Nemci že večkrat srečal, tako na Gorenjskem med kalvarijo »pohoda« 2. grupe odredov, ki ga je vodil, kot že prej, ko je doživel več uspešnih napadov Nemcev nase oziroma svojo enoto pred tem na Štajerskem, zaradi česar bi moral vedeti, da se to ne more končati dobro. Očitno mu je vloga, ki mu jo je že od vsega začetka leta 1941 dodelilo komunistično vodstvo (Kidrič in Kardelj), tako stopila v glavo, da se prave nevarnosti ni več zavedal dovolj dobro. Pa še nekaj treba dodati. Čeprav so takrat, prvo leto in pol vojne, še nekoliko stokali za žrtvami, so po drugi strani vodili do žrtev že zelo jasno revolucionarno politiko: vsaka žrtev se da zamenjati z živimi ljudmi (in: čim več je žrtev, bolj smo revolucionarno razpoloženi).

Odgovornost nerealistov Ker sem že omenil Ževarta, naj omenim še eno njegovo zgrešeno misel v omenjenem članku v ČZN. Postavil je vprašanje, »zakaj bataljon ni intenzivneje zavaroval

svojih obrambnih položajev z zasedami in patroljami na širšem območju zunaj tabora in zakaj ni poskušal z odločnim prebojem v času, ko sovražnikov obroč še ni bil dovolj sklenjen in bi se tako izognil pogubnemu obstreljevanju z minometi«. Vse to je »modrovanje« po bitki, ki je nesmiselno, ker je povsem nerealno. Glavna prвина uničenja Pohorskega bataljona je namreč v tem, da so »Pohorci« s svojimi uničevalnimi akcijami kar klicali k protiukrepi in da so se zato Nemci za uničenje dobro organizirali.

Kako nevzdržno je bilo partizanjenje v prvih dveh letih vojne na Štajerskem, govori tudi izgubljenost njenega poveljnika Franca Rozmana - Staneta, ki ni verjel govoricam o uničenju Pohorskega bataljona in je še 23. marca 1943, potem ko si je že ogledal bojišče na Osankarici, še enkrat poslal glavnemu poveljstvu na Dolenjsko poročilo, da še nima zveze z najboljšo komunistično-partizansko enoto na Štajerskem, k čemur je še dodal, da po njegovem mnenju ni utrpela tako hudih izgub, kot se govori.

Žrtve za legitimnost Povojna partizanska publicistika (tudi Ževart) je uničenje Pohorskega bataljona izrabljala za izgovor za partizanske zločine na Pohorju eno leto kasneje (konec leta 1943 in v začetku leta 1944, v publicistiki imenovane »pohorska afra«), kar naj bi bilo posledica »pretirane čuječnosti«. Eno je namreč čuječnost, nekaj povsem drugega pa je komunistična strategija, ki je poskušala okupacijo takoj od začetka izkoristiti za svoje zavzemanje ozemeljskega in političnega prostora. Pri takšni strategiji pa je bilo popolnoma jasno, da bodo na začetku žrtve zelo velike. A kot rečeno, žrtve za komuniste nikoli niso bile nikakršen problem. Nasprotno, čim več jih je bilo, bolj so na njihovi podlagi razglašali svojo legitimnost. V osnovi so bili zločinska organizacija.

Franca Zalaznik - Leon Leta 1963 je pri založbi Obzorja v Mariboru izšla razmeroma zajetna knjiga spominov Franca Zalaznika ►

► - Leona z naslovom *Dolga in težka pot 1941–1945*. Zalaznik je bil leta 1942 najprej komandir Šaleške čete, potem pa še politični komisar v eni od čet Pohorskega bataljona. Rojen leta 1907 je spadal med starejše borce. Kot članu KPS sta mu Rozman in Kveder zaupala, zato je do konca vojne opravljal za revolucijo pomembne naloge »aktivista« oziroma organizatorja.

Njegova knjiga je izšla v obdobju, ko cenzura urednikov očitno še ni bila dovolj oprezna in je šlo v objavo kaj, kar že čez desetletje ne bi bilo mogoče. Tako lahko v tej knjigi beremo opise številnih ropov in umorov partizanskega Štajerskega bataljona, ki sta ga vodila komandant Rudi Knez - Silas in politični komisar Boris Čizmek - Bor, spomladi in poleti 1942 na širšem območju Moravske doline in okolice. Njegovi spomini so dragoceni tudi zato, ker je

opisal tisto, kar je sam videl in doživel. Bil je priča dogodkom. Poglejmo nekaj primerov.

Na straneh od 55 do 56 spremljamo Štajerski bataljon na območju vzhodne Moravske doline. Pomlad je, leta 1942. Okrog 23. aprila so šli partizani v »akcijo« v neki grad pri Moravčah, potem pa so izropali mlekarno v bližnji vasi. Tam so »zaplenili velike količine sira, jajc, črne kave, sladkorja in masla. Vsi borci so si napolnili nahrbtnike in vsakdo je nosil, kolikor je največ mogel«. Cesar niso mogli vzeti s seboj, so »uničili«. Naropano so odnesli v neki gozd nad Vačami in si v bližini naredili novo taborišče.

Morilca Bor in Silas In potem v nedogled ropanja in umori. Zato ni jasno, o kakšnem NOB govorijo nekateri.

Str. 56 (konec aprila 1942): »V koči na Sveti gori so bili vermani. Zvedeli smo, da hodi okrog neki

upokojenec Martin Gorišek, ki poizveduje po partizanih in izdaja. Zato so odšli ponj Bor /Čizmek/, Robin in Milan. Po kratkem zaslišanju, ko smo ugotovili njegovo izdajavsko delo, smo ga obsodili na smrt in likvidirali.«

Str. 57 (konec aprila 1942): Tolsti vrh (morda pri Vačah): Kmetu so odvzeli telico, jo zaklali in pojedli.

Str. 59: Pri Motniku so nekega kmetu odvzeli »vse klobase, meso in kruh ter mu zagrozili, da ga bomo ustrelili, če nas bo prijavil«.

Po umorih še ropanje Str. 60–61: V Blagovici so partizani izropali nekega kmeta, ki je imel tudi gostilno. »Pri neki hiši smo postavili zasedo. Z Borom sva šla klicat gospodarja. Ko je odprl, se je tako prestrašil, da je brž skočil nazaj v vežo in stekel k ženi. Šla sva za njim. Našla sva ga v sobi, kjer je držal v rokah otroka in

objemal ženo. /.../ Vprašali smo ga, ali ima kaj masti in moke. Brez obotavljanja nam je pokazal vse, po čemer smo vprašali. Pred odhodom smo mu zagrozili, da ga bomo res ustrelili, če nas bo šel javit. Potem smo se umaknili. Nekaj stvari smo naložili tudi na osla, ki ga je vodil Izak. Obiskali smo še neko večjo kmetijo, kjer so Nemci izselili gospodarja. Njegov hlapec je postal na tem posestvu komisar. Bil je strupen hitlerjanec in je izdal kmeta, da so ga izselili. Ljudje so se bali tudi njegove žene. Ko smo prišli, se nam je skril. Z ženo smo opravili kar na kratko. S Silasom sva ga šla iskat in sva ga slednjič našla pod posteljo. Tudi njega je Silas kmalu poslal na oni svet. V hiši smo pobrali mast, moko in meso, zaklali nekaj svinj in vzeli s seboj dve kravi in konja. Borci so si nabrali tudi perila in druge uporabne reči. Živino, ki je ni smo vzeli s seboj, smo postrelili in poslopje zažgali.

Tako smo poleg osla dobili še konja, ki smo ga brž otovorili. Izak pa je zvesto spremljal svojega osla, ki se je potil pod težkim bremenom. Vsa četa je bila težko otovorjena z živili. Šli smo na Šipek.«

Izgovor za zločin Str. 62–63: »Štaba /Štajerskega in Kamniškega bataljona/ sta se dogovorila, da si bomo plen razdelili. Zvečer smo se odpravili v tisto vas, ki se ji ne spomnim imena. Obkolili smo trgovino nekega trgovca, ki je bil hkrati tudi šturmfirer in je naganjal vermane na vaje in v hajke. Komandant Kamniškega bataljona Matevž /Matija Blejc - Matevž, po vojni razglašen za »narodnega heroja«, op. I. Ž./, ga je poklical. Ostali smo bili v zasedah in na straži. Blizu vrat, kjer so rasli kostanji, smo čakali še Silas, Bor in jaz. Šturmfirer se je oglašil in je kmalu prišel odpret. Ko je odprl, smo skočili k njemu in zavpili, naj dvigne roke. Ubogal je. Šli smo v hišo, kjer so bili še žena, otroci in stari

»Pohorci« malo kasneje (januarja 1944); od leve: Boris Čizmek - Bor, Aleksandar Vojinović - Vojin, Mitja Ribičič, Ivan Tlaker - Luka (s prevezo čez oko), Drago Poglajen

oče. Prižgali smo luči in pregledali vse prostore. Zanimal sem se posebej, koliko je hrane. Žena je bila zelo preplašena. Stopil sem k staremu očetu in ga vprašal, zakaj je svojega sina tako hitlerjansko vzgojil. Stari mi je rekel, da ne bi bil tak, kot je, če bi ga poslušal. 'Prej je bila naša hiša slovenska, danes nas vsi sovražijo. Sram me je, da imam takega sina.' Rekel sem mu, kaj bi storil, če bi sina ustrelili. 'Ne bom se jokal za njim,' je rekel stari.

Ropanje in pijanstvo Ko sem videl, da ima dve stenski uri, sem starega prosil, ali bi eno dal za OF. Stari je brž privolil in rekel, naj vzamem, katero hočem. Zahvalil sem se mu in odšel k Boru in Silasu ter jima povedal, kaj je rekel stari o svojem sinu. Silas je zasliševal mladega. Ko je bilo priznanje že dovolj, mu je Silas ukazal, naj se obrne. Ustrelil ga je. Pobrli smo vse, kar je bilo uporabnega. Zunaj so bili Gorenjci nekoliko preveč svojevoljni, kar s stražo so hodili po steklenice. Dobili smo precej hrane, ki smo si jo razdelili, pri tem pa se Gorenjci niso držali dogovora. Zmenili smo se namreč, da bodo vzeli samo municijo, pa so si prav tako pridno nalagali tudi živež.

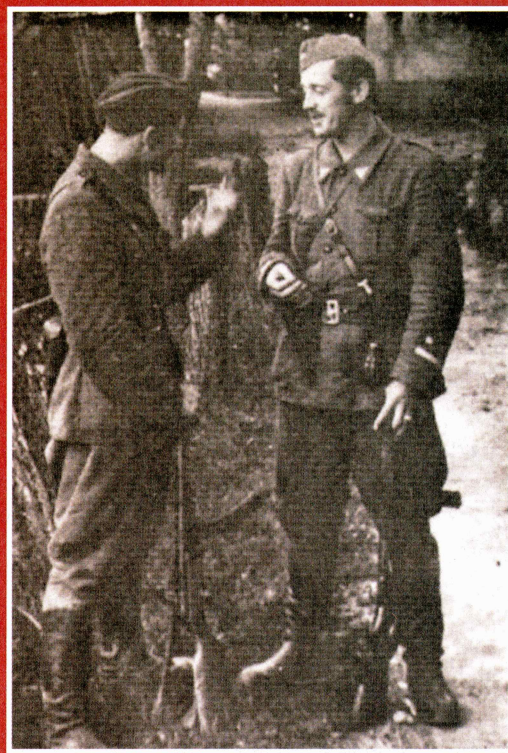
Po polnoči smo se umikali v hribe. Vodili so nas Gorenjci. Med potjo smo se sprli, ker so nam očitali, da smo preveč vzeli. Nismo jim tega preveč zamerili, ker so se ga nalezli. Poslovili smo se od njih in jo mahnili po svoje na Šipek. Tukaj smo naleteli na Švabe, ki jih je bilo povsod polno.

Zaradi Nemcev smo se odpravili v bližino Kolovrata. Bilo je prve dni junija. Skrili smo se v gozd, ki je bil zelo zaraščen. Konj nam je bil v napoto in smo ga morali ubiti. Skopali smo mu jamo in ga zakopali. Nekaterim je bilo zelo žal za njim, pa kaj, nismo ga mogli goniti s seboj, ker bi nas lahko izdal. Tudi drugo kravo smo ubili in imeli tako za nekaj dni hrane. Na Javorskem vrhu smo imeli dober položaj. »

Umor Lovračevega sina Str. 63–64: »Nekega jutra je pritekel mlad fant, ki je bil uklenjen v lisice. Rešili smo ga verig. Povedal nam je, da so pri Lovraču

Mitja Ribičič in Boris Čizmek - Bor

Ivan Tlaker - Luka in Rudi Knez - Silas

Rudi Knez - Silas

Ivan Tlaker - Luka

Miha Pintar - Toledo je tako kot vrsta drugih večšine iz Španije prenesel v Slovenijo.

in pri Aleksovi ter pri Matovi ženi vse zaprli. Bil je Lovračev sin. Spraševali smo ga, kako se mu je posrečilo pobegniti, pa se je znal spretno izmazati. Z Gusarjem sva dobila nalogo, naj ga nadzorujeva. Ko smo šli zvečer spat, se je fant zelo čudno obnašal. Hotel je imeti mitraljez in bombe. Skril sem svoje bombe, Gusar pa je privezal fantovo nogo k moji, tako da tega ni čutil. Opolnoči je vstal. Ker je bil privezan k meni, me je zbudil. Nalašč sem se začudil, češ da ne vem, kdo tako brije norce iz njega. Vprašal sem ga, kaj hoče. Rekel je, da mora opraviti svoje. Šel sem z njim. Čakal sem ga in dolgo se ni premaknil. Potem sem ga odpeljal na ležišče, kjer sem naročil Gusarju, naj pazi nanj. Zdaj sem privezal fantovo nogo k njegovi. Zarana sem šel pogledat, ali je kakšna 'sled' tam, kjer je fant ponoči čepel. Ničesar nisem videl. Povedal sem Gusarju kako in kaj.

Obvestila sva štab. Poklical sem Aleksa in Mata, s katerima smo šli h komisarju Boru. Povedal sem jim, kako je s fantom in da namerava pobegniti. Razmišljali smo, kaj bi storili. Aleks, ki ga je poznal, je bil takoj mnenja, da fant izdaja. Dogovorili smo se, da ga bomo peljali v stran in

zaslišali. Šel sem ponj. V gozdu smo ga začeli spraševati. Nekaj časa se je izmotaval in lovil, potem je priznal. Povedal je, da je izdal očeta in mater, Aleksovo in Matovo ženo. Naročili smo mu, naj si izkoplje jamo, potem smo ga po kratki sodbi ustrelili.

Umor še enega fanta Ko smo se vrnili v četo, smo okrepili stražo. Kmalu nato je že pritekel drugi iz Litije. Da so mu očeta zaprli, sam pa je prišel iz Dunajskega novega mesta na dopust in ni hotel več nazaj. Tako nam je povedal. Ko je dobil zvezo, je takoj prišel k nam. Spet je zahteval, naj mu damo mitraljez, da bo že pokazal Švabom, ki so mu zaprli očeta. Mi nismo imeli zanj niti puške.

Čez dan mu je po zvezi poslala mati pismo, naj se takoj vrne, da bi s tem rešil očeta. Pismo ni dobil on, ampak štab. Čudno se nam je zdelo, da je pošta prišla že po dveh dneh. Zasumili smo, da nekaj ni v redu. Pustiti ga nismo smeli, lahko bi izdal naše ljudi, posebno tiste na javkah. Sklicali smo partijski sestanek, na katerega je prišel tudi terenski partijski aktivist Jože Gričar - Metod. Sklenili smo, da je najbolje, če fanta ustrelimo tako, da ne bo vedel. To so tovariši pozneje tudi opravili. »

Nadaljevanje prihodnjič